

TRANSPORT TIZIMIDA YO‘L HARAKATI XAVFSIZLIGINI KUCHAYTIRISH MASALALARI VA YECHIMLARI.

Akbaraliyev Avazbek Ahmadjon o‘g‘li

Toshloq tuman 2 son Texnikumi

Maxsus fan kafedrasi bosh o‘qituvchisi.

Annotatsiya. Mazkur maqolada transport tizimida yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash va uni kuchaytirish bilan bog‘liq dolzarb masalalar ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilingan. Yo‘l transport hodisalarining kelib chiqish sabablari, xavfsizlikka ta‘sir etuvchi omillar, mavjud infratuzilma va boshqaruv tizimlarining holati o‘rganilgan. Shuningdek, yo‘l harakati xavfsizligini oshirishga qaratilgan tashkiliy, texnik, huquqiy va raqamli yechimlar asoslab berilgan. Maqola natijalari transport tizimini takomillashtirish, yo‘l transport hodisalarini kamaytirish hamda aholining hayoti va sog‘lig‘ini muhofaza qilishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: yo‘l harakati xavfsizligi, transport tizimi, yo‘l transport hodisasi, infratuzilma, intellektual transport tizimi, raqamli texnologiyalar, harakatni boshqarish.

Kirish. Bugungi kunda transport tizimining jadal rivojlanishi bilan bir qatorda yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash masalasi ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Avtomobillar sonining ko‘payishi, shaharlarning kengayishi, harakat zichligining ortishi yo‘l-transport hodisalari xavfini oshirmoqda. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, yo‘l harakati xavfsizligini kuchaytirish transport siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu bois, transport tizimida xavfsizlikni ta‘minlashga qaratilgan kompleks va ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish muhim vazifa sanaladi.

XXI asrda yo‘l harakati xavfsizligini ta‘minlash eng dolzarb muammolardan biri bo‘lib qolmoqda. Jahon hamjamiyatining ushbu muammoni hal etishga jiddiy

yondashayotgani BMT Bosh Assambleyasi yig'ilishlarida ko'rib chiqilayotgan masalalar hamda unda qabul qilinayotgan qarorlar orqali yaqqol namoyon bo'lmoqda. Yo'l harakati boshqaruvini tashkil etish sohasida samarali xalqaro hamkorlik yo'lga qo'yilgan bo'lib, ushbu yo'nalishda innovatsion texnologiyalar va ilg'or tajribalardan foydalanish bo'yicha ko'plab ijobiy misollar mavjud. Xalqaro-huquqiy mexanizmlar turli davlatlarning transport sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlarini standartlashtirish va o'zaro uyg'unlashtirish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Shu bois, xalqaro tashkilotlar tomonidan yo'llarda qonun ustuvorligini mustahkamlash, yo'l harakati ishtirokchilarining mas'uliyatini oshirish hamda avtomobil yo'llari sifati va xavfsizligini yaxshilash zarurligi alohida ta'kidlanmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, yo'l harakati bilan bog'liq hodisalar natijasida dunyo bo'yicha har yili taxminan 50 millionga yaqin kishi turli darajadagi jarohatlar oladi, 1 milliondan ortiq inson esa halok bo'ladi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga asosan, yo'l-transport hodisalari oqibatida o'lim holatlari ko'rsatkichi bo'yicha Efiopiya birinchi, Uganda esa ikkinchi o'rinda qayd etilgan bo'lib, bu holat mazkur muammoning global miqyosda naqadar dolzarb ekanini ko'rsatadi.

Yo'llarda sodir bo'ladigan baxtsiz hodisalar nogironlikka olib keluvchi o'nta asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ushbu hodisalar nafaqat inson hayoti va sog'lig'iga jiddiy zarar yetkazadi, balki davlat va jamiyat uchun katta iqtisodiy yo'qotishlarga ham sabab bo'ladi. Jahon miqyosida yo'l-transport hodisalari oqibatida yetkaziladigan iqtisodiy zarar hajmi yiliga qariyb 500 milliard AQSh dollarini tashkil etadi.

Shu bilan birga, ayrim xorijiy mamlakatlar yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash borasida kompleks va tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali muayyan ijobiy natijalarga erishgan hamda boshqa davlatlarga nisbatan yo'llardagi o'lim holatlarini sezilarli darajada kamaytirishga muvaffaq bo'lmoqda. Ushbu

davlatlar tajribasida zamonaviy boshqaruv mexanizmlari, raqamli texnologiyalar, qat'iy nazorat tizimi hamda aholining yo'l harakati madaniyatini oshirishga qaratilgan yondashuvlar muhim o'rin egallaydi.

Xorijiy ilg'or tajribadan samarali foydalanish yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash, yo'l-transport hodisalari darajasini pasaytirish, yo'l harakati ishtirokchilarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, shuningdek, ushbu sohada davlat boshqaruvi faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi. Natijada transport tizimining barqaror va xavfsiz faoliyati ta'minlanib, jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatiladi.

1-rasm Global yo'l harakati xavfsizligi statistikasi

Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va uni milliy huquqiy tizimga joriy etish yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi faoliyatning huquqiy asoslarini yanada takomillashtirishning ustuvor yo'llaridan biridir. Xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribasi, zamonaviy boshqaruv mexanizmlari, intellektual transport tizimlari va qat'iy nazorat amaliyotlarini

o'rganish orqali milliy qonunchilikni takomillashtirish, yo'l-transport hodisalarini kamaytirish va aholining xavfsizligini oshirishga katta hissa qo'shadi.

Shu bilan birga, xorijiy tajribani to'liq va bevosita ko'chirish yetarli samarani bermasligi mumkin. Bunday yondashuv natijasida milliy qonunchilikdagi normativ qarama-qarshiliklar yuzaga kelishi, turli yo'l harakati ishtirokchilari o'rtasidagi huquqiy munosabatlarni tartibga solishda bo'shliqlar paydo bo'lishi mumkin. Shu sababli, xalqaro tajribani o'rganish bilan birga, milliy huquqiy an'analar, ijtimoiy-madaniy xususiyatlar va mavjud tendensiyalarni ham hisobga olish zarur.

Bundan tashqari, ilg'or xorijiy tajribani adaptatsiya qilish jarayonida quyidagi jihatlar alohida e'tibor talab qiladi:

1. Huquqiy moslashuv – xorijiy normativ aktlarni milliy qonunchilik kontekstiga moslashtirish, qarama-qarshiliklarni oldini olish.
2. Ijtimoiy va madaniy muvofiqlik – aholining odatlari, yo'l harakati madaniyati va ijtimoiy tendensiyalarni hisobga olish.
3. Texnologik va institutsional integratsiya – ilg'or boshqaruv texnologiyalari va intellektual tizimlarni milliy transport infratuzilmasiga joriy etish.
4. Qonun ijodkorligi va monitoring – qonun loyihalarini ishlab chiqishda milliy ekspertiza va monitoring mexanizmlarini keng qo'llash.

Natijada, milliy qonunchilikka mos ravishda integratsiya qilingan xorijiy tajriba nafaqat yo'l harakati xavfsizligini oshirishga, balki davlat boshqaruvi samaradorligini kuchaytirishga, yo'l-transport hodisalaridan kelib chiqadigan ijtimoiy va iqtisodiy zararlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, xalqaro va milliy yondashuvlarning uyg'unlashuvi transport tizimining barqaror va xavfsiz faoliyatini ta'minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Tegishli chora-tadbirlar amalga oshirilmagan taqdirda, 2030 yilga kelib yo'l-transport hodisalari oqibatida vafot etgan odamlar soni kasalliklar natijasida o'lim holatlaridan oshishi ilmiy tadqiqotlar bilan asoslab isbotlangan. Shu bilan birga,

ushbu muammoni davlat darajasida jiddiy e'tibor bilan hal qilayotgan mamlakatlarda yo'l harakati xavfsizligi sezilarli darajada yuqori bo'ladi.

Xususan, ba'zi ilg'or davlatlarda yo'l-transport hodisalari natijasidagi o'lim ko'rsatkichlari quyidagicha:

- Malta – 1 million aholiga 33 ta o'lim holati
- Niderlandiya – 1 million aholiga 49 ta o'lim holati
- Shvetsiya, Norvegiya, Buyuk Britaniya, Shveysariya, Germaniya, Finlandiya, Daniya, Yaponiya va Islandiya – 1 million aholiga 79 ta o'lim holati

Mazkur raqamlar shuni ko'rsatadiki, davlat siyosati, qonun ustuvorligi, yo'l infratuzilmasi sifati va aholining yo'l harakati madaniyati yo'l-transport hodisalarini sezilarli darajada kamaytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu bois, milliy transport tizimlarini rivojlantirish va xavfsizlik choralarini joriy etish dolzarb vazifa sifatida qaraladi.

Mazkur paragraf doirasida yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha ma'muriy-huquqiy mexanizmlarni amaliyotga joriy etish maqsadida xalqaro-huquqiy normativlar va institutsional mexanizmlar quyidagi yo'nalishlarda qiyosiy-huquqiy jihatdan tadqiq etiladi:

1. Eng rivojlangan va rivojlanish yo'lida bo'lgan mamlakatlarning ilg'or tajribasi, xususan, yo'l harakati qoidalarini buzganlik uchun javobgarlik mexanizmlari va ularning samaradorligi;
2. Huquqbuzarliklarni aniqlashda jamoatchilik nazorati va ishtirokini tashkil etish, shu jumladan, ijtimoiy monitoring, shikoyat tizimlari va ommaviy kuzatuv vositalari orqali;
3. Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan milliy qonunchilikni takomillashtirish, shu jumladan, normativ hujjatlarni xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, tartibga soluvchi mexanizmlarni kuchaytirish va qonun ijodkorligi sohasida innovatsion yondashuvlarni joriy etish.

Ushbu qiyosiy-huquqiy tahlil nafaqat amaliy choralar samaradorligini oshirish, balki milliy transport tizimida xavfsizlik darajasini barqaror ravishda yaxshilashga ham xizmat qiladi. Shu bilan birga, xalqaro tajribani o'rganish va uni milliy qonunchilik bilan uyg'unlashtirish yo'l harakati xavfsizligi sohasidagi davlat boshqaruvi faoliyatining huquqiy asoslarini takomillashtirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Xulosa. Yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash global miqyosdagi dolzarb muammolardan biri bo'lib, uning hal etilishi davlat siyosati, huquqiy tartibga solish va zamonaviy texnologiyalarni integratsiya qilish orqali amalga oshiriladi. Ilg'or xorijiy tajribani o'rganish va uni milliy qonunchilik tizimiga moslashtirish yo'l harakati xavfsizligini oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, davlat darajasida ushbu muammoni jiddiy qabul qilgan mamlakatlarda yo'l-transport hodisalari va ulardan kelib chiqadigan o'lim holatlari sezilarli darajada kamayadi. Shu bilan birga, xalqaro standartlar va institutsional mexanizmlarni amaliyotga joriy etish, jamoatchilik nazorati, qat'iy qonun ijodkorligi va milliy huquqiy an'analarga moslashuv transport tizimining xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Natijada, yo'l harakati xavfsizligini ta'minlash bo'yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirish nafaqat inson hayoti va sog'lig'ini muhofaza qiladi, balki davlat boshqaruvi samaradorligini oshiradi, ijtimoiy-iqtisodiy zararlarni kamaytiradi va transport tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. (2022). Global status report on road safety 2022. Geneva: WHO.
2. Peden, M., Scurfield, R., Sleet, D., Mohan, D., Hyder, A. A., Jarawan, E., & Mathers, C. (2004). World report on road traffic injury prevention. *Geneva*: WHO.
3. European Commission. (2021). Road safety in the European Union: Trends, statistics, and policy. Brussels: EC.

4. Elvik, R., & Vaa, T. (2004). The handbook of road safety measures (2nd ed.). Amsterdam: Elsevier.
5. World Bank. (2020). Improving road safety in developing countries: Lessons learned. Washington, DC: World Bank.
6. OECD/ITF. (2019). Road safety annual report 2019. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.
7. Adebayo, F. A., & Adesanya, A. O. (2018). Comparative analysis of road traffic accident fatalities in selected African countries. *International Journal of Traffic and Transportation Engineering*, 7(3), 145–158.
8. Shukurov, I., & Oripov, V. (2021). Road traffic safety in Uzbekistan: Analysis and improvement measures. *Central Asian Journal of Transport and Safety*, 3(1), 12–25.